

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ โครงสร้าง เนื้อหาและบทบาทในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์สำนวนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา โครงสร้าง ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทที่มีในสังคมไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์จากท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเน้นตำนานที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยรวบรวมมาจาก ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ รวมทั้งสิ้น 33 สำนวน ทั้งนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

จากการศึกษาด้านตำนานพระเจ้าห้าพระองค์พบว่า การเรียกชื่อตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันออกไปตามความนิยมและวัฒนธรรมทางภาษา เช่น พระเจ้าห้าตน พระเจ้าห้าพระองค์ เป็นต้น

เมื่อใช้ระเบียบวิธีในการศึกษาทางคติชนวิทยาพบว่า ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์แบ่งออกได้เป็น 3 แบบเรื่อง คือ *แบบเรื่องกาเผือก* เป็นแบบเรื่องที่กล่าวถึง แม่กาเผือกออกไข่ 5 ฟองในรังบนต้นมะเดื่อริมน้ำ แล้วเกิดพายุพัดมาทำให้ไข่ทั้ง 5 ฟองตกลงน้ำ จากนั้นก็มีสัตว์หรือมนุษย์มานำไปอุปการะ เมื่อแม่กาเผือกกลับมาไม่พบลูกก็ตรอมใจตาย ไปเกิดเป็นพรหมบนสวรรค์ ส่วนลูกกาเผือกทั้ง 5 ก็ฟักออกมาเป็นมนุษย์ผู้ชาย โดยไข่ฟองแรกมีแม่ไก่ชื่อกุกุสันโธนำไปอุปการะ ไข่ฟองที่ 2 มีแม่นาคชื่อโกนาคมนะนำไปอุปการะ ไข่ฟองที่ 3 มีแม่เต่าชื่อกัสสปะนำไปอุปการะ ไข่ฟองที่ 4 มีแม่โคหรือหญิงสกุลโคตมะนำไปอุปการะ และไข่ฟองที่ 5 มีแม่สิงห์ชื่ออารยเมตไตรยนำไปอุปการะ ไข่กาทั้ง 5 ฟองเมื่อฟักออกมา ก็กลายเป็นมนุษย์ เมื่อเติบโตก็ลาแม่บุญธรรมออกบวช จนได้พบกับพี่น้อง เมื่อทั้ง 5 พบกันจึงได้อธิษฐานขอพบแม่ กาพรหมจึงลงมาพบลูก แล้วสอนวิธีการบูชาแม่ให้ปฏิบัติ ลูกกาเผือกทั้ง 5 จึงบำเพ็ญเพียรจนได้ไปจุติบนสวรรค์รอมอปฏิบัติเป็นพระพุทธเจ้าต่อไปตามลำดับ

แบบเรื่องที่ 2 คือ *แบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์* คือ พระกุกุสันโธ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และ พระศรีอารยเมตไตรย เป็นแบบเรื่องที่มีเนื้อหา กล่าวถึงการมาจุติของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ โดยกล่าวถึงรายละเอียดในการมาจุติ เช่น เมืองที่จุติ นามพระบิดา

นามพระมารดา พระมเหสี พระโอรส สถานที่ตรัสรู้ อายุศาสนา จำนวนผู้คนที่ได้ ขึ้นสวรรค์หรือ ลงนรก เป็นต้น

แบบเรื่องที่ 3 คือ แบบเรื่องกาเหือก-พระเจ้าห้าพระองค์ ที่เป็นการผสมผสานของทั้งแบบเรื่องกาเหือกและแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์

จากตำนาน พระเจ้าห้าพระองค์ทั้ง 33 ตำนวน มีแบบเรื่องกาเหือก 19 ตำนวน แบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ 10 ตำนวน และแบบเรื่องกาเหือก-พระเจ้าห้าพระองค์ 4 ตำนวน ที่เป็นการผสมผสานของทั้งแบบเรื่องกาเหือกและแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์

เมื่อดูความนิยมในแบบเรื่องที่ถ่ายทอดในภาคต่าง ๆ พบว่าภาคเหนือและภาคอีสาน มีความนิยมในแบบเรื่องกาเหือกมากเป็นพิเศษ ส่วนภาคกลางและภาคใต้มีความนิยมในแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ และยังพบว่าภาคเหนือและภาคอีสานไม่ปรากฏแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์เลย ส่วนแบบเรื่องกาเหือก-พระเจ้าห้าพระองค์พบภาคละ 1 ตำนวน แสดงว่าในภาคเหนือและภาคอีสานมีความนิยมในแบบเรื่องกาเหือกและแบบเรื่องผสมมากกว่าจะถ่ายทอดแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์เพียงแบบเรื่องเดียว

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ตำนานต่าง ๆ พบว่าอาจมีความแตกต่างในรายละเอียดในระดับอนุภาค แต่ในลำดับพฤติกรรมทั้งในแบบเรื่องกาเหือกและแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ล้วนดำเนินไปตามลำดับเหมือนกัน กล่าวคือ ในแบบเรื่องกาเหือกดำเนินไปบนพฤติกรรมหลัก ซึ่งอาจมีการละหรือสลับพฤติกรรม แต่ก็ไม่ส่งผลกระทบต่อ โครงสร้างหลัก ส่วนในแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์มีการเรียงลำดับพฤติกรรมอย่างเป็นระเบียบทั้ง 5 พฤติกรรม โดยไม่มีการละพฤติกรรมใดเลย

เมื่อมีการถ่ายทอดทั้ง 2 แบบเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าลักษณะเฉพาะของแต่ละแบบเรื่องก็ไม่ได้เปลี่ยนไป กล่าวคือ แบบเรื่องกาเหือกก็ยังมีลักษณะเป็นนิทาน ส่วนแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์เป็นการกล่าวถึงรายละเอียดไปที่ละพระองค์ในลักษณะการบรรยาย เมื่อมีการนำมาถ่ายทอดรวมกันเป็นแบบเรื่องกาเหือก-พระเจ้าห้าพระองค์ ก็เพียงเป็นการนำแบบเรื่องกาเหือกมาต่อกับแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์เท่านั้น

ในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่มีในสังคมไทยนั้น พบว่าตำนานพระเจ้าห้าพระองค์มีบทบาท 4 ด้าน คือ บทบาทในประเพณีพิธีกรรม บทบาทในไสยศาสตร์ บทบาทในศิลปกรรม และบทบาททางการเมืองการปกครอง

บทบาทในประเพณีพิธีกรรม พบว่า ตำนานเรื่องนี้เป็นตำนานอธิบายการประกอบพิธีกรรมจุดผางประทีปและการฟังเทศน์อันมีสงฆ์ผางประทีปในประเพณียี่เป็งของล้านนา บทบาทในประเพณีทานคองที่ปรากฏสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการอธิบายประเพณีลอยกระทง ได้ประทีปและไหลเรือไฟอีกด้วย ซึ่งเป็นการอ้างตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ ในแบบเรื่องกาเผือกมาเป็นตัวอธิบายประเพณีพิธีกรรม

ในด้านศิลปกรรม พบว่ามีศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์อยู่หลายด้าน ได้แก่ ด้านจิตรกรรม เช่น จิตรกรรมฝาผนังที่โพธิสถานมงคลรัฐ กรุงเทพฯ จิตรกรรมเรื่องราวเกี่ยวกับแม่กาเผือกบนเครื่องปั้นดินเผาของชาวเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย ด้านปฏิมากรรม เช่น พระพุทธรูปพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัดแคนสงบออาราม จังหวัดนครราชสีมา หรือสถาปัตยกรรม อุโบสถพระเจ้า 5 พระองค์ที่วัดแคนสงบออาราม พระธาตุเชิงชุม หรือพระบาทสี่รอย ที่อ้างอิงตำนานพระเจ้าห้าพระองค์

ส่วนในด้านไสยศาสตร์พบว่า มีคาถา นะ โม พุท ธา ยะ หรือ คาถาพระเจ้าห้าพระองค์ เป็นคาถาหลักในการปลุกเสกสร้างเครื่องรางของขลัง มีทั้งพระเครื่องพระเจ้าห้าพระองค์ ตะกรุดพระเจ้าห้าพระองค์ ผ้ายันต์พระเจ้าห้าพระองค์ ซึ่งแต่ละประเภทนั้นล้วนมีการอ้างว่ามีพุทธคุณ หรืออำนาจพิเศษที่จะช่วยให้ผู้เคารพพกพาได้รับสิ่งที่ตนเองปรารถนา หรือได้ตามคุณวิเศษของเครื่องรางชนิดนั้น เช่น เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย ค้าขายรุ่งเรือง เป็นต้น ถือกันว่าเป็นคาถาที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก

ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องไสยศาสตร์ คือ คาถา เพราะเป็นที่มาของยันต์และเครื่องรางของขลังชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะคาถาพระเจ้าห้าพระองค์ปรากฏในคัมภีร์ปถมัง และพบว่าที่มาของคาถามาจาก 2 คติ คือ พระนามย่อที่เชื่อมโยงกับธาตุ 5 และตำนานสร้างโลก

บทบาททางด้านทางการเมืองการปกครองพบว่า ในอดีตมีบุคคลที่กล่าวอ้างตนเป็นพระศรีอารีย์ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ในภัทรกัป เพื่อให้ผู้คนนับถือหรือปฏิบัติตามสิ่งที่ตนพูด

หรือสิ่ง ทำให้เกิดกรณีกบฏผีบุญขึ้นหลายครั้งในภาคอีสาน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวอ้างตัวว่าเป็นพระศรีอารีย์เพื่อสร้างศรัทธา โดยไม่ได้หวังผลทางการเมือง

เมื่อศึกษาจากจารึกและเอกสาร โบราณต่าง ๆ พบว่ามีการกล่าวถึงโลกพระศรีอารีย์มากมาย เป็นการสร้างศรัทธาผ่านผู้มีบุญหรือความหวังในอนาคตที่จะได้ไปสู่โลกแห่งความสุข นับเป็นการจัดระเบียบการปกครองในอีกรูปแบบหนึ่ง

จากการวิเคราะห์ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ทั้งในประเด็น โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาท ผู้วิจัยพบว่าตำนานพระเจ้าห้าพระองค์เป็นตำนานในพุทธศาสนาที่ยังคงมีบทบาทในสังคมไทยในปัจจุบันอยู่ แม้ในสังคมเมืองอาจจะไม่ค่อยได้รับรู้ตำนานเรื่องนี้แล้ว แต่ตามชุมชนชนบท และกลุ่มคนบางกลุ่มที่สนใจ โดยเฉพาะก็ยังมีการถ่ายทอดและศรัทธาในพระเจ้าห้าพระองค์อยู่ ทำให้เกิดการถ่ายทอดตำนานพระเจ้าห้าพระองค์อย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นตำนานทางพุทธศาสนา ที่มาจากทั้งตำนานชาวบ้านและตำนานในคัมภีร์ ซึ่งลักษณะของตำนานทั้งสองแหล่งมีความแตกต่างกัน ทั้งในเนื้อหาและวัตถุประสงค์ กล่าวคือ ในตำนานระดับชาวบ้าน โดยเฉพาะแบบเรื่องกาเผือก เป็นตำนานอธิบายเหตุแห่งการเกิดพระเจ้าห้าพระองค์ และเป็นความพยายามในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ โดยเล่าให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ล้วนเป็นลูกของแม่กาเผือกด้วยกัน จึงนับว่าพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์เป็นที่น้องกันนั่นเอง นอกจากนี้ยังเป็นตำนานอธิบายเหตุแห่งการเกิดประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมไทย

ด้วยลักษณะที่เป็นนิทานของเรื่องกาเผือก ทำให้มีการนำนิทานเรื่องนี้ไปถ่ายทอดทั่วไป และด้วยการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาได้ง่าย แต่พบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ทำให้โครงเรื่องเปลี่ยน แต่ในตำนานแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์มักเป็นการถ่ายทอดแบบลายลักษณ์ มีการคัดลอกหรือแยกออกมาเป็นหนังสือ แต่ด้วยเหตุเป็นเรื่องราวที่จดจำได้ยาก มีรายละเอียดมาก และโครงเรื่องเป็นแบบบรรยายทำให้มีการนำมาถ่ายทอดในระดับชุมชนน้อย นอกจากนี้จะมีการนำไปถ่ายทอดในวัด หรือในการเทศน์เท่านั้น ในแบบเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์แม้จะไม่มีเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง แต่ในรายละเอียดระดับเนื้อหาก็มีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะระบบการคัดลอกที่ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน ผิดเพี้ยนไปบ้าง อีกทั้งยังมีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมในระดับท้องถิ่นด้วย

การศึกษาด้านานพระเจ้าห้าพระองค์โดยใช้ระเบียบวิธีทางคดีชนวิทยาในครั้งนี้ช่วยให้เห็นว่าในการศึกษาด้านาน โดยอาศัยทฤษฎีโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และการใช้อุณภาค และแบบเรื่องมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา ช่วยเพิ่มความเข้าใจในการศึกษาด้านานมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ช่วยให้เห็นว่าในตำนานทางศาสนาที่ดูจะเป็นตำนานที่มีรูปแบบตายตัวในการถ่ายทอด แต่แท้จริงแล้วตำนานทางศาสนาอาจมีการเปลี่ยนแปลง แตกต่างกันไปได้แม้ในเรื่องเดียวกัน นอกจากนี้ ยังเห็นได้ว่ามีความพยายามในการทำความเข้าใจหรือสร้างความสัมพันธ์ให้กับบุคคลในตำนานด้วย ดังในเรื่องกาเผือกที่อธิบายความเป็นพี่น้องของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์

ที่ผ่านมาได้มีผู้ศึกษาด้านานโดยใช้วิธีการศึกษาเช่นนี้ เช่น ศิราพร ณ ถลาง(2539) ศึกษาเรื่องตำนานข้าวของชนชาติไท ปฐม หงส์สุวรรณ (2542) ศึกษาเรื่อง ตำนานสุริยคราสและ จันทรคราส พิชญาณี เชิงศิริ (2542) ศึกษาเรื่องการศึกษานิทานไทยตามทฤษฎีโครงสร้างนิทาน ของวลาดิเมียร์พรอพท์ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ตำนานดังกล่าว เช่นเดียวกับที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เมื่อพิจารณาผลการศึกษาแล้วพบว่าตำนานแต่ละเรื่องที่มีความนิยมจนเกิดเป็นตำนานสำนวนต่าง ๆ มากมายนั้น สามารถใช้การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ได้ และช่วยให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนต่าง ๆ ของตำนานเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น อันนำไปสู่ความเข้าใจในวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของตำนานได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์โดยใช้ตำนานที่เป็นสำนวนลายลักษณ์และมุขปาฐะ เพื่อวิเคราะห์โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาทที่มีต่อสังคมไทย จากการค้นคว้าข้อมูลพบว่ามีตำนานเรื่องกาเผือกปรากฏอยู่ในชุมชนชนชาติไทหลายกลุ่ม เช่น ไทยวน ไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ไทลาว ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน หรือศึกษาหาที่มาของตำนานเรื่องกาเผือกให้ชัดเจนกว่านี้ หรือศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตำนานอันเป็นที่มาของคาถาอาคมในสังคมไทย เพราะมีคัมภีร์เกี่ยวกับคาถาอาคมมากมายที่นับวันจะสูญหายหรือถูกลืมไป